

OSVRT NA HISTORIJSKI RAZVOJ TEKUĆE NACIONALNE BIBLIOGRAFIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Dženana Tuzlak, viši bibliotekar

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo
dzenanat@nub.ba

Sažetak

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine je centralna, državna biblioteka koja izrađuje i izdaje tekuću nacionalnu bibliografiju knjiga, periodičnih publikacija i priloga u periodičnim publikacijama, na osnovu obaveznog primjerka. Cilj ovoga rada jeste kraći historijski osvrt na izradu bh. tekuće nacionalne bibliografije, od prve "Bosanskohercegovačke bibliografije knjiga i brošura 1945–1951" autora Đorđa Pejanovića iz 1953. pa sve do 2017. godine, kada su štampane "Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. NIZ A za 2013. godinu" i "Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C, God. 14, sv. 14". Ujedno je i podsjećanje na bibliotekare i bibliografe koji su stvarali te bibliografije i ostavili ih nama u naslijeđe. Nacionalna bibliografija ima informativni, edukativni, naučni i kulturni značaj.

Ključne riječi: tekuća nacionalna bibliografija, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, obavezni primjerak, bosanskohercegovačka bibliografija, COBISS sistem

Ideja o potrebi izrade nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine prisutna je od početka njenog djelovanja. O tome svjedoči i Uredba Narodne vlade Narodne Republike Bosne i Hercegovine o Narodnoj biblioteci Bosne i Hercegovine iz oktobra 1945. godine, koja je odredila njen značaj i zadatke. Jedan od tih zadataka je i obaveza o "sistematskom radu na opštoj bibliografiji 'Bosniake', i o planiranju bibliografskih radova u Bosni i Hercegovini" (Bašović 1977, 61). Kasnije je to potvrdio i Zakon o bibliotekama Bosne i Hercegovine iz 1957. godine.

Iste godine kada je osnovana Biblioteka, zakonodavac je donio i Uredbu o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Bosne i Hercegovine, što je ovoj centralnoj, državnoj biblioteci omogućilo dostavljanje obaveznog primjerka svake štampane publikacije iz cijele Bosne i Hercegovine, kao i iz jugoslavenske izdavačke produkcije. To je činilo pouzdanu osnovu za izradu nacionalne bibliografije. Prva izrađena bibliografija bila je tekuća *Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura 1945–1951. godine*, koju je izradio Đorđe Pejanović, a štampana je 1953. godine. Sljedeća, *Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga za 1952. godinu*, štampana je 1954.

Rad na tekućoj nacionalnoj bibliografiji proširen je izradom bibliografije periodičnih publikacija i bibliografije priloga i članaka u periodičnim publikacijama. Jedan dio ovih bibliografija povremeno je objavljivao u *Biltenu Društva bibliotekara i Narodne biblioteke NR Bosne i Hercegovine*, u periodu 1956–1960. godine (Bašović 1977, 67).

O tome koliko je državna vlast u to vrijeme imala svijest o važnosti i značaju nacionalne bibliografije svjedoči činjenica da je već 1956. godine organizovala i izradu retrospektivne bibliografije naše zemlje. Kako u Biblioteci nije bilo dovoljno stručnih ljudi za tako obiman posao, Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Bosne i Hercegovine obrazuje komisiju za njenu izradu, koju su činili najbolji stručnjaci iz tog perioda – Marko Marković, Branko Čulić, Risto Besarović, Saveta Ćurković, Miroslav Đorđević, Vojo Kreco, Todor Kruševac, Matija Lopac i Đorđe Pejanović. Komisija je najprije izradila Pravila za izradu bibliografije i radila je na bibliografiji sve do juna 1960. godine, kada Savjet Biblioteke donosi odluku da se rad nastavi u Odjeljenju bibliografije. Komisija je u svom sastavu imala 3 lektora, 6 popisivača, 1 kontrolora opisa, 1 klasifikatora i 1 glavnog redaktora.

Bibliografija je obuhvatala period od 16. stoljeća, od pojave prve štamparije u Donjoj Sopotnici

kod Goražda, pa sve do 1945. godine. Obradeno je 3.055 bibliografskih jedinica. Nažalost, ova bibliografija nikada nije štampana. Pojedine radove koje su izradili članovi Komisije i saradnici Biblioteka je otkupila kao izvore za svoj rad (Bašović 1977, 67). Tekuća bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i periodičnih publikacija izrađuje se od 1977. godine u godišnjim sveskama, dok je bibliografija članaka izdavana povremeno. U tom periodu počinje primjena međunarodnih pravila i standarda za bibliografski opis, kao i međunarodnog sistema za raspored bibliografske građe.

Bibliografija bosanskohercegovačke knjige donosila je bibliografski opis za monografije, službene publikacije, geografske karte i muzikalije. Poseban značaj u opisu zbornika, publikacija s kongresa, naučnih simpozija i djela iz književnosti imale su opširne napomene o njihovom sadržaju.

Bibliografija periodičnih publikacija izlazila je najprije kao *Pregled bosanskohercegovačkih časopisa, novina, godišnjaka i periodičnih zbornika*, a od 1980. godine kao *Bibliografija bosanskohercegovačkih časopisa i novina i Bibliografija bosanskohercegovačkih godišnjaka i periodičnih zbornika*. Obuhvatala je sve periodične publikacije, od časopisa koje izdaju naučni instituti do školskih listova. U napomene su bile uvrštene sve promjene naslova, prekidi u izlaženju, prilozi i sl. Bibliografski opisi godišnjaka i periodičnih zbornika, kao sastavni dio ove bibliografije, bili su dopunjeni sadržajima za pojedina godišta, što je korisnicima olakšavalo istraživanje građe.

Prva bosanskohercegovačka bibliografija članaka, a ujedno i posljednji veći bibliografski rad Branka Čulića sa saradnicima Bibliografskog odjeljenja Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, bila je *Bibliografija članaka i drugih priloga iz bosanskohercegovačkih godišnjaka i periodičnih zbornika 1945–1970. godine*, publikovana 1979. godine. Sadržavala je 3.842 bibliografske jedinice. U njoj su opisani stručni i naučni radovi te književna i druga građa iz 21 najznačajnije periodične publikacije toga vremena u Bosni i Hercegovini.

Rad na polju bibliografije otežavao je nedovoljan broj stručnih bibliotečkih radnika i neažurnost dostavljanja obaveznog primjerka. Publikovanje bibliografija umnožavanjem na šapirografu (tipografskom tehnikom) donosilo je manji tiraž, što je znatno uticalo na dostavljanje bh. bibliografije zainteresovanim inostranim bibliotekama u kojima su postojali slavistički centri.

Kao članica Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka, Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine 1987. godine uključena je u projekat izgradnje Sistema naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije, čiji je generalni izvođač u periodu 1989–1992. godine bio Institut informacijskih znanosti iz Maribora. Od tada je počela s primjenom novih tehnologija u bibliotečkom poslovanju i uspostavljanjem sistema uzajamne katalogizacije i uzajamne bibliografsko-kataloške baze podataka YUBIB. *Bibliografija bosanskohercegovačke knjige za 1984. godinu*, koja je sadržavala 1.002 bibliografske jedinice, izrađena je na osnovu bibliografskih zapisa koji su pohranjeni u bazi YUBIB, uz programsku podršku IZUM-a.

Bilo bi nepravedno ne spomenuti bibliotekare koji su u tim vremenima stvarali tekuće i retrospektivne bibliografije i ostavili ih nama u naslijeđe. To su: Branko Čulić, Viktorija Lipovac, Mukadesa Šagolj, Habiba Ovčina, Anto Slavko Kovačić, Nada Milićević, Marija Sedić. Saradnici u izradi bibliografija bili su: Jasminka Rebac, Sabina Šimić, Sonja Polimac, Nevenka Hajdarović, Nenad Vlajčić, Dragan Tuševljak i dr.

Ni u vremenu agresije na našu zemlju 1992. godine ne prestaje rad na bibliografiji. Velike zasluge za to pripadaju Nadi Milićević, dugogodišnjem rukovodiocu Odjela za bibliografiju, bibliografu, istraživaču i redaktoru brojnih tekućih i retrospektivnih bh. bibliografija. 1995. godine objavljena je *Bibliografija monografskih publikacija 1992–1994 – popis ratnih izdanja*, koja popisuje oko 400 publikacija iz tog perioda. U postratnom periodu nastavljen je rad na ovoj bibliografiji, kompletiranjem postojećih jedinica i iznalaženjem novih naslova ratne produkcije, pa je 1998. godine objavljena *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija 1992–1996*, koja sadrži 1.303 bibliografske jedinice. Ona je ne samo vrijedan popis knjiga iz tog historijskog perioda već ostaje i kao dokument, da se u neka buduća vremena, s određene vremenske distance, sagleda i analizira sve ono što je u gotovo nemogućim uslovima i u jednom izuzetno teškom periodu njene historije objavljeno u Bosni i Hercegovini. Bibliografija ostaje i kao svjedočanstvo da mnoge nakane i razarajuća oružja ne mogu uništiti Bosnu i Hercegovinu, kao ni pisanu riječ u njoj.

U narednim godinama izrađuju se i druge dvije tekuće bibliografije koje obuhvataju period 1992–1996. godine. *Bibliografija serijskih publikacija 1992–1996* izlazi 1997. godine. U njoj su bibliografski opisani naslovi novina, časopisa i drugih

serijskih publikacija izdatih u ratnom periodu, i to pretežno u Sarajevu, Zenici, Zavidovićima, Tuzli, Mostaru i Bihaću. Sadrži 331 bibliografsku jedinicu i Dodatak od 88 bibliografskih jedinica, abecedno raspoređenih.

Nakon toga mijenja naziv u *Bosanskohercegovačka bibliografija periodičnih publikacija. NIZ B* i izlazi u sveskama za period 1997–1998, 1999, 2000. i 2001–2002. godine. Ove bibliografije priredila je Marija Sedić.

Bibliografija priloga u serijskim publikacijama izlazi u četiri sveske:

1. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C 1992–1995*, God. 1, sv. 1.
2. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C 1992–1996*, God. 2, sv. 2.
3. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C 1992–1996*, God. 3, sv. 3.
4. *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C 1992–1996*, God. 4, sv. 4.

Bibliografije obuhvataju priloge koji imaju naučnu, stručnu, literarnu i informativnu vrijednost, a objavljene su u časopisima i zbornicima u Bosni i Hercegovini, u periodu od 1992. do 1996. godine. Od sveski za 1997. godinu, bibliografije knjiga i članaka ponovo se objavljuju na godišnjem nivou. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine 1998. godine uključuje se u sistem COBISS – Kooperativni online bibliografski sistem i servisi, pa od tada kreće i automatizacija bibliografskog posla u ovom sistemu. U 2017. godini štampane su dvije bibliografije – *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. NIZ A za 2013. godinu* i *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C*, God. 14, sv. 14.

Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija, NIZ A za 2013. godinu predstavlja 18. po redu bibliografiju koja je štampana u postratnom vremenu. Ujedno je i 15. bibliografija čija se priprema i ispis rade uz programsku podršku COBISS-a. Kao tekuća, nacionalna bibliografija, ona registruje izdavačku produkciju u Bosni i Hercegovini, odnosno sadrži popis knjiga koje pripadaju nacionalnoj zbirci *Bosniaca* i koje su štampane u 2013. godini. Pored njih, uvršten je i određen broj jedinica – zaostataka iz prethodnih godina. U *Bosniacu* spadaju sve knjige izdate na području Bosne i Hercegovine,

sve knjige čiji su autori iz Bosne i Hercegovine i sve knjige koje su izdate diljem svijeta, a sadržajno su vezane za Bosnu i Hercegovinu. Bibliografski zapisi rade se *de visu*, s knjigom u ruci, na osnovu obaveznog primjerka. Bibliografija sadrži 1.221 bibliografsku jedinicu, sistematski raspoređenu po Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji (UDK). U okviru pojedinih skupina, odnosno podskupina UDK, jedinice su svrstane po abecednom redoslijedu.

Za opis građe primijenjeni su Međunarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacija ISBD(M) (*International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications*), Međunarodni standardni bibliografski opis elektronskih izvora ISBD(ER) (*International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources*), Komunikacioni format za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija – COMARC/B (*Machine Readable Cataloguing Format*) i Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, Dio 1 i 2, autora Eve Verone.

Na kraju publikacije data su i tri registra: registar naslova, imenski registar i predmetni registar. Predmetni registar sadrži slobodno oblikovane predmetne odrednice. Svi bibliografski zapisi u ovoj bibliografiji nalaze se u elektronskom katalogu Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i svaki od zapisa moguće je pretražiti po više prefiksa za pretraživanje: jedinstvenom identifikacionom broju, autoru, naslovu, izdavaču, izdavačkoj cjelini, UDK broju, ključnoj riječi, predmetnoj odrednici, ISBN broju i drugim parametrima. Od 1998. godine, 18 sveski bibliografije priredila je i redigovala Dženana Tuzlak.

Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama, NIZ C, God. 14, sv. 14 sadrži priloge objavljene u 2015. godini. Za njenu izradu korištene su odabrane periodične publikacije iz fonda Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, koje su analitički obrađene u okviru sistema COBISS.

Građa je klasifikovana i raspoređena prema sistemu UDK, tako da se svaka od ukupno 651 bibliografske jedinice svrstava u određenu skupinu, odnosno podskupinu. Unutar skupina jedinice su raspoređene abecednim redoslijedom prema prezimenu autora ili naslovu priloga, u slučajevima kada to nalažu bibliotečka pravila. Uz bibliografiju su i tri registra: registar naslova, imenski registar i predmetni registar. Bibliografija je izrađena u skladu s Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom sastavnih dijelova ISBD(CP) (*International Standard*

Bibliographic Description of Component Parts), Komunikacionim formatom za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija – COMARC/B, Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga, Dio 1 i 2, Eve Verone i drugom stručnom i priručnom literaturom. Svih 14 sveski ove bibliografije izradila je i redigovala Sonja Polimac.

Danas su saradnici u izradi bibliografija kolegice iz Odjeljenja za obradu bibliotečke građe koje kreiraju CIP zapise (cataloguing-in-publication), dodjeljuju međunarodni standardni broj za knjige ISBN, međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN, ažuriraju i signiraju bibliografske zapise.

Razvojni put tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine traje u kontinuitetu 64 godine, s više ili manje uspjeha. Pređen je ogroman vremenski put od prvih pisanih bibliografskih listića, listića kucanih na pisačkoj mašini, upotrebe papira s bilješkama, indigo papira, kopiranja, međunarodno prihvaćenih standarda za bibliografski opis, pa sve do primjene računara, univerzalne bibliografske kontrole, univerzalne dostupnosti publikacija, uzajamne katalogizacije, izrade bibliografija u COBISS3 okruženju.

Stalni pratioci koji su uticali, a i danas utiču, na kvalitet, potpunost bibliografskog opisa i redovnost objavljivanja bibliografija jesu nedovoljan broj stručnih bibliografa, nedostavljanje i neblagovremeno pristizanje obaveznog primjerka, nedostatak materijalnih sredstava i dr. Najveći uticaj na neažurno objavljivanje tekućih bibliografija imao je period od 1992. do 1995. godine. Dok su bibliotekari u državama nastalim nakon raspada Jugoslavije nastavili da izrađuju i razvijaju nacionalne bibliografije, bibliotekari Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine ponovo su krenuli od početka, nastojeći da uz druge segmente rada ožive i rad na bibliografiji. U prvim poslijeratnim godinama sve aktivnosti bile su usmjerene na to da se bibliografski opiše ratni period u nekoliko značajnih bibliografskih radova. Naredni period obilježili su lični angažman i entuzijazam bibliografa koji su tako nadoknađivali nepostojanje timskog rada i učešće društvenih institucija u ovom važnom državnom projektu.

Bibliografije su mijenjale naslove, ali je cilj ostao isti – istrajati na sistematičnom popisu građe koja pripada korpusu *Bosniaca*, jer je to baza neophodnih informacija o štampanoj i objavljenoj građi u našoj zemlji. Dio je identiteta ove zemlje i svih građana u njoj.

Kao što su se biblioteke prilagođavale novom, tehnološkom razvitku, tako se i bibliografija prilagođava novom vremenu. Sljedeći korak u razvoju tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine jeste njena dostupnost u online obliku.

Značaj nacionalne bibliografije je višestruk. Ona ima informativnu vrijednost, jer je izvor informacija i saznanja iz svih oblasti ljudske djelatnosti jedne zemlje. Doprinosi razmjeni informacija na nacionalnom i međunarodnom nivou. Osnovni je vid očuvanja znanja o nacionalnom kulturnog blagu. Velika je pomoć naučnom radu jedne zemlje i afirmaciji njene kulture.

Iz nacionalne bibliografije može se vidjeti koje su privredne oblasti najrazvijenije u zemlji u određenom razdoblju, kako je uređena zakonodavna, izvršna i sudska vlast, kako su zaštićena ljudska prava, kako je organizovan školski sistem, iz kakvih udžbenika se obrazuju generacije učenika i studenata, s kojih se jezika najviše prevodi, za koja književna ili stručna djela postoji zanimanje i sl.

Razvoj tehnologija, kao kreativnosti ljudskog uma, i njihova primjena u bibliotekama, uveliko su olakšali rad bibliotekarima. Zahtijevalo je to i dodatne obuke bibliotekara za rad u bibliotečko-informacionom sistemu s uzajamnom katalogizacijom i uzajamnom bibliografsko-kataloškom bazom podataka. Uzajamni elektronski katalog je transparentan i pokazuje znanje i rezultate rada svakog bibliotekara pojedinačno. Zato i nema bibliografije bez dobro obučanih bibliotekara, odnosno bibliografa. Rad na bibliografiji je najsloženiji bibliotečki posao koji, pored stručnog bibliotečkog i informacionog znanja, zahtijeva široku opću kulturu, istraživački duh, istrajnost, preciznost, dosljednost, predanost poslu i profesionalnu etiku. Bez obzira na nedovoljno priznavanje bibliografskog rada, nekada i u najbližoj okolini, uvijek je prisutan osjećaj da radite nešto korisno za društvenu zajednicu, nešto što ostaje iza vas.

Literatura

- Bašović, Ljubinka. 1977. *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1945–1975*. Sarajevo: Svjetlost.
- Dervišević, Sedika. 1976. "Izdavačka djelatnost Narodne i univerzitetske biblioteke BiH u periodu od 1945 do 1975. godine" *Bibliotekarstvo* 22(1/2): 41.
- Horvat, Aleksandra. 2000. "Nacionalna tekuća bibliografija u službi Univerzalne bibliografske kontrole" *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 43(1/2). [online] http://dzs.ffz.ghr/text/nac_tekuca_bibl.htm. Datum pristupa: decembar 2017.
- Milićević, Nada. 1984. "Rad na tekućoj bosanskohercegovačkoj bibliografiji" *Bibliotekarstvo* 30: 69–71.
- Milićević, Nada. 1985. "Tekuća nacionalna bibliografija i BIS u Bosni i Hercegovini" *Bibliotekarstvo* 31: 18–20.
- Milićević, Nada. 1977. "Bibliografija članaka i drugih priloga iz bosanskohercegovačkih godišnjaka i periodičnih zbornika" *Bibliotekarstvo* 4(23): 45–50.
- Polimac, Sonja. 2017. "Predgovor." U *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C. God. 14, sv. 14: 5.
- Radulović, Zdravka. 1980. "Bibliografija bosanskohercegovačke periodike" *Bibliotekarstvo* 26: 97–102.
- Radulović, Zdravka. 2001. "Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije: desetogodišnje iskustvo (1992–2002)" *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 3(1): 17–40.

Documentary heritage

PROFESSIONAL PAPER

BOSNIACA 2017; 22: 29-33
UDC 015(497.6)

REVIEW ON THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF CURRENT NATIONAL BIBLIOGRAPHY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The National and University Library of Bosnia and Herzegovina is a central, state library that creates and publishes the current national bibliography of books, serial publications and supplements in serial publications, based on a legal deposit.

The aim of this paper is a shorter historical review of the current national bibliography production in Bosnia and Herzegovina, from the first "Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura 1945–1951" (*Bosnian-Herzegovinian bibliography of books and brochures 1945–1951*), by Đorđe Pejanović in 1953, until the year 2017, when *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija*. NIZ A za 2013. godinu (*Bosnian-Herzegovinian bibliography of monographic publications. Series A for 2013*) and *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*. NIZ C, God. 14, sv. 14 (*Bosnian-Herzegovinian bibliography of supplements in serial publications. Series C, year 14, vol. 14*) were published.

It is also a reminder of the librarians and bibliographers who created these bibliographies and left them to us in legacy. National bibliography has informative, educational, scientific and cultural significance.

Key words: current national bibliography, National and University Library of Bosnia and Herzegovina, legal deposit, bibliography of Bosnia and Herzegovina, COBISS system